

The Analysis of Relationship between School Bullying and Self-Concept Clarity in Adolescents *

Halil AŞICI¹ and Sevda ASLAN²

Abstract

This study aims to analyze the relationship between school bullying and self-concept clarity in adolescents. This study also aims to analyze the levels of school bullying and self-concept clarity in adolescents according to some variables. The study group consists of 313 high school students in 9th, 10th, 11th and 12th grades at Ataturk High School, Kurtulus High School and Omer Seyfettin High School of Ankara during 2008-2009 academic year. In this study, Student Relationships Attitude Scale (SRAS) developed by Koc (2006) and Self-Concept Clarity Scale developed by Campbell, Trapnell, Heine, Kartz, Lavalley ve Lehman (1996) and adapted to high school students by Gungor (2000) were used. T-test and one way anova were used to analyze the data. It was found that there was a significant difference in subscale points of avoidance from bullying and bullying personality of SRAS according to gender; however there was not a significant difference in the subscale points of self confidence subscale. It was determined that there was a significant difference in the subscale points of bullying personality and self confidence of SRAS according to the mother's attitude; however there was not a significant difference in the subscale points of avoidance from bullying. It was found that there was a significant difference in the subscale points of bullying personality and avoidance from bullying of SRAS according to the father's attitude; however there was not a significant difference in the subscale points of self confidence. It was found that there was a significant difference in self-concept clarity according to the mother and father's attitude. It was observed that there was a significant correlation between the bullying personality subscale point of SRAS and Self-Concept Clarity Scale. It was observed that there was not a significant correlation between the self confidence and avoidance from bullying subscale points of SRAS and Self-Concept Clarity Scale.

Key Words: Adolescent, school bullying, self-concept clarity.

Extended Summary

Purpose of the Study

This study aims to analyze the relationship between school bullying and self-concept clarity in adolescents. This study also analyzes the levels of school bullying and self-concept clarity in adolescents according to some variables.

* Presented in 18. Educational Congress (1-3 April 2009)

¹ Vice Chairman of Board of Education, e-mail: halilasici@gmail.com

² Assist. Prof. Dr., Kırıkkale University Faculty of Education, Department of Educational Sciences, e-mail: sevda.aslan@gmail.com

Method

The study group consists of 147 female (47%) and 166 male (53%), a total of 313 students studying in 9th, 10th, 11th ve 12th grades at Ankara Atatürk Anatolian High School, Kurtuluş High School and Ömer Seyfettin High School in 2008-2009 academic year.

Data collection instruments. In this study, Student Relationships Attitude Scale (SRAS), Self-Concept Clarity Scale and Personal Information Form prepared particularly for this study were used. Developed by Koc (2006), Student Relationships Attitude Scale consists of bullying personality, self-confidence and avoidance from bullying and a total of 21 items and three subscales. Aggression Inventory, developed by Tuzgöl (1998), was used in order to test the criterion validity of the scale. The correlation between the Aggression Inventory and the subscales of SRAS was found to be .60 for bullying personality, .41 for self-confidence and .67 for avoidance from bullying. It was observed that factor loadings of the subscales varied from .51 to .75 as a result of the factor analysis carried out during construct validity. The variance ratio, explained by the three factors which fit the theoretical structure of the scale, was found 43 %. Cronbach's Alpha of the SRAS subscales was found respectively .86 for bullying personality, .69 for self-confidence and .57 for avoidance from bullying. Developed by Campbell, Trapnell, Heine, Kartz, Lavalley ve Lehman (1996) and adapted by Gungor (2000) for Turkish high school students, Self-Concept Clarity Scale determines to what extent the beliefs of individuals regarding their self concepts are based on clear and exact knowledge, to what extent individuals define their beliefs confidently, and to what extent the beliefs are consistent with each other and determined in time. The Cronbach's Alpha internal consistency was found to be .80. T-test and one way anova techniques were used in the statistical analysis of the data. After the one way anova analysis, Scheffe Test was used in order to find the source of the difference in case F values were found to be meaningful.

Findings

It was found that there was a significant difference in the subscale points of avoidance from bullying and bullying personality of SRAS according to gender. There was not a significant difference in self confidence subscale points. It was determined that there was a

significant difference in subscale points of bullying personality and self confidence of SRAS according to the students' perception of their mother's attitude. There was not a significant difference in the subscale points of avoidance from bullying according to the mother's attitude. It was found that there was a significant difference in the subscale points of bullying personality and avoidance from bullying of SRAS according to students' perception of their father's attitude. There was not a significant difference in the subscale points of self confidence. It was found that there was a significant difference in self-concept clarity according to the mother and father's attitude. It was found that there was a significant difference in the subscale points of self confidence of SRAS according to class levels. There was not a significant difference in bullying personality and avoidance from bullying subscale points according to class levels. It was found that there was a significant difference in self-concept clarity according to class levels. It was observed that there was a significant correlation between the bullying personality subscale point of SRAS and Self-Concept Clarity Scale. It was observed that there was not a significant correlation between the self confidence and avoidance from bullying subscale points of SRAS and Self-Concept Clarity Scale.

Discussion

According to the findings of this study, gender causes a differentiation in bullying and avoidance from bullying attitudes. Males display more bullying attitude than females do. In this study, gender causes a significant difference in self-concept clarity. During adolescence, a child's self perception, his/her perception of the world and the others' perception of the child was not the same as they used to be. There are changes in an individual's perception way of his/her characteristics, skills, feelings, thoughts, beliefs and attitudes during adolescence. Therefore, the adolescent who is in the process of gaining an identity needs self-concept clarity through changes in the design of self inventory. This study shows that total points of students' self-concept clarity differ according to their class levels. This study shows that total points of students' school bullying bullying personality, self confidence and avoidance from bullying sub-dimensions not differ according to their class levels. This study reveals that bullying personality and self confidence sub-

dimensions of students' school bullying differ according to the mother's attitude. On the other hand, bullying personality and avoidance from bullying sub-dimension differ according to the father's attitude. Self-concept clarity significantly varies depending on the mother's and father's attitude. When the role of the mother and father in such developmental processes of a child's upbringing as attachment, separation-individuation is taken into consideration, it can be said that this differentiation in the sub-dimensions is an expected result.

Results

The suggestions below were made in the frame of this study which analyzes the correlation between adolescents' school bullying and self-concept clarity and also self-concept clarity and the levels of school bullying according to some variables.

1. Different guidance and counselling programs according to the gender should be prepared for the high schools where problems related to bullying personality are experienced.
2. The relationship between school bullying experienced in high schools and parental attitudes can be looked into from a cultural point of view.
3. The relationship between self confidence, avoidance from bullying and self-concept clarity can be analyzed in different high schools (e.g. Anatolian High Schools, Science High Schools, Vocational Schools, etc.)

Ergenlerde Okul Zorbalığı ile Algılanan Benlik Belirginliği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi¹

Halil AŞICI² ve Sevda ASLAN³

Özet

Bu çalışmanın amacı okul zorbalığı davranışı ile benlik belirginliği arasındaki ilişkiye bakılmasıdır. Aynı zamanda ergenlerin okul zorbalığı ile benlik belirginliği düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ili'nde bulunan Atatürk Lisesi, Kurtuluş Lisesi ve Ömer Seyfettin Lisesi'nde 9.-12. sınıflarında 2008-2009 eğitim-öğretim yılında öğrenim görmekte olan 313 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Bu çalışmada Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Koç (2006) ve Campbell, Trapnell, Heine, Kartz, Lavalley ve Lehman (1996) tarafından geliştirilen, Güngör (2000) tarafından lise öğrencilerine uyarlanan Benlik Belirginliği Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde t testi ve tek yönlü anova kullanılmıştır. Sonuçlar arasında, Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterirken; kendine güven alt ölçek puanının anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve kendine güven alt ölçek puanlarının annenin tutumuna göre anlamlı farklılık gösterirken; zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Babanın tutumuna göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının anlamlı bir farklılık gösterirken; kendine güven alt ölçek puanının anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Benlik belirginliğinin annenin ve babanın tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçek puanı ile Benlik Belirginliği Ölçeği'nin anlamlı ilişkiler ortaya koyduğu görülmüştür. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanları ile Benlik Belirginliği Ölçeği'nin anlamlı olmayan ilişkiler ortaya koyduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ergen, okul zorbalığı, benlik belirginliği.

Giriş

Okullarda eğitim-öğretim faaliyetleri için uygun ortamların oluşturulmasını engelleyen bazen öğrencilerden, öğretmenlerden, yöneticilerden bazen de okul binalarından ve okulun hizmet verdiği toplumdan kaynaklanan problemler görülebilmektedir. Teknolojideki gelişmeler, toplumların giderek karmaşıklaşması, insan gereksinimlerinin çeşitlenmesi, aile yapısındaki bozulmalar ve toplumsal bağların zayıflaması okullarda, özellikle şiddet, saldırganlık, cinsel taciz, çete faaliyetleri, hırsızlık, sigara, alkol ve

¹ Bu çalışma 18. Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda (1-3 Ekim 2009) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

² Kurul Üyesi, Kurul Başkan Yardımcısı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, halilasic@gmail.com

³ Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, sevda.aslan@gmail.com

uyuşturucu madde bağımlılıkları gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda okullarda akran zorbalığı olayları görülmektedir.

Akran zorbalığı çeşitleri arasında doğrudan ve dolaylı akran zorbalığı vardır. Doğrudan ve dolaylı akran zorbalığı kurbanı olma arasında oldukça güçlü bir ilişki vardır. Genellikle tipik kurbanlar duygulu, sessiz, akranlarından daha kaygılı ve güvensizdirler. Kurbanlar kendilerine saldırıldığında, genellikle ağlamayla tepki verirler ve geri çekilirler. Aynı zamanda kurbanlar, kendilerini ve durumlarını olumsuz görürler ve düşük özsaygıdan acı çekerler. Cinsiyet açısından ise erkeklere göre kızlar, dolaylı akran zorbalığına daha fazla maruz kalmaktadır. Pasif kurbanlar ise saldırıldığında veya aşağılandığında, hakaret edildiğinde veya hor görüldüğünde, güvensiz ve değersiz bireyler olarak kendilerini görmektedirler. Pasif kurbanlar, kaygılı veya uysal olarak fiziksel zayıflıkla tanımlanmaktadır (Olweus, 2002). Mekân açısından ise kurumsal etkenler içerisinde bireylerin güvenliğini tehdit eden şiddet ve saldırganlık yer almaktadır (Özer ve Dönmez, 2007).

Akran zorbalığı ile ilgili çalışmalara bakıldığında; Scheithauer, Hayer, Petermann ve Jugert (2006) 5-10 sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrenciler arasında kurban olma için cinsiyet farkı olmamasına rağmen, erkekler kızlardan fiziksel olarak akran zorbalığını anlamlı bir şekilde daha fazla bildirdikleri ortaya konulmuştur. Sözel ve ilişkisel akran zorbalığının yaşla anlamlı ilişkisi bulunamamıştır. Cinsiyet ve sınıf düzeyinin, akran zorbalığının ifade edilmesinin anlamlı olarak yordayıcısı olmuştur. Langdon ve Preble (2008), beşinci sınıftan on ikinci sınıfa öğrencileri kapsayan araştırmalarında dokuzuncu ve onuncu sınıflar karşılaştırıldığında yetişkin ve akran saygı düzeyini anlamlı olarak akran zorbalığını etkilediği görülmüştür. Yetişkinlerden algılanan saygı ve akranlardan algılanan saygı bireysel ve okul düzeyinde, akran zorbalığıyla anlamlı olarak korelasyonunu desteklemiştir. Yetişkinlerden ve akranlardan düşük düzeyde saygı algılayan bireyler, daha düşük akran zorbalığını bildirmişlerdir. Okul içinde akran zorbalığı kadar saygısızlık olabileceği olasılığı ortaya konulmuştur. Johnson ve Lewis (1998), on yaşındaki kızlar ve 14-15 yaşındaki erkekler üzerinde yaptıkları çalışmada fiziksel akran zorbalığının kızlardan çok erkeklerde görüldüğünü ortaya

koymuşlardır. Akran zorbalığı erkeklerde kızlardan daha fazla görülmektedir. Erkeklerde yüksek akran zorbalığı davranışıyla bilişsel kendilik kavramı arasında ters yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Akran zorbalığı davranışı gösteren ergenlerin benlik saygısı, akran zorbası olmayan ergenlerden yüksek bulunmuştur.

Ülkemizde ise Totan (2008) çalışmasında yaş ortalaması 16.5 olan ergenlerin zorbalık oranının erkeklerde ve kızlarda benzerlik gösterdiği, kurban oranının kızlarda, zorba/kurban oranının ise erkeklerde daha fazla olduğu bulunmuştur. Sınıf düzeyi yükseldikçe zorba olmanın arttığı, kurban olmanın ise azalma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Lojistik regresyon analizine göre ergenlerde anne, baba ilişkileri arttıkça zorba ve zorba/kurban statülerinde olma olasılıkları azalmaktadır. Atik (2006) 11-15 yaş arasında değişen ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerindeki yaptığı çalışmada, zorbalık davranışı ile ilgili sınıf düzeyi açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Akran zorbası oranı erkeklerde kızlardan daha fazla oranlarda görülmüştür. Zorbalığa dâhil olmuş erkek öğrencilerin benlik saygısı puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur.

Satan (2006) 12-14 yaş arasında değişen ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği'nin ve alt ölçekleri olan sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığının cinsiyete, okul değişkenine, yaş değişkenine, annenin eğitim düzeyine, babanın eğitim düzeyine ve algılanan ekonomik düzey değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığını ortaya koymuştur. Çayırdağ (2006) zorbalık eğiliminin kızlar ve erkekler arasında anlamlı derecede farklılaştığını tespit etmiştir. Yurtal ve Cenkseven (2007) 10-14 yaş arasında değişen ilköğretim öğrencilerinde zorbaca davranışlarda bulunanların daha çok erkek ve yaşça daha büyük olduklarını saptanmıştır. Aynı zamanda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla şiddet içeren davranışlarla karşılaştığı belirlenmiştir.

Bireyin ergenlik dönemi okul zorbalığı davranışı açısından kritik dönemdir. Bu dönemde ergen yoğun bir ruhsal arayış içinde çevresindekilerle mücadele içerisindedir. Kimlik duygusu geç ergenlik yıllarında şu gelişim görevlerinin etkisi altında bireyde yerleşme olanağı bulabilmektedir (Kılıççı, 2000): 1) Aileden bağımsız olma duygusunun yerleşmesi,

2) Duygusal çelişkileri kabul edebilmeyi öğrenme, 3) Otoriteyle ilgili ilişkileri düzenleyebilme, 4) Cinsellikle ilgili psikolojik olgunluğa ulaşma, 5) Kendine yeterlikte ve kendine saygıda güven bulma, 6) Olgun standartlar ve değerler kazanma.

Sullivan, ergenlik döneminin sonu olan geç ergenliği, toplumsal bir birey olmanın gereği olan görev ve sorumlulukları üstlenmenin başladığı dönem olarak belirtmiştir (Geçtan, 1993; Altıntaş ve Gültekin, 2003). Bireyin kimlik duygusuna sahip olarak toplumsal sorumluluklarını yerine getirmeye hazırlandığı dönem olan ergenlikte, kişinin benlik kavramlarına ilişkin inançlarının ne ölçüde açık ve kesin bilgiye dayandığı, ne derece güvenle tanımlandığı, bunların kendi içinde ne derecede tutarlı ve zaman içinde kararlı olduğunu belirlemek önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada okul zorbalığı davranışı ile benlik belirginliği arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Aynı zamanda ergenlerin okul zorbalığı ile benlik belirginliği düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalar, tarama modeline göre düzenlenmiş araştırmalardır (Karasar, 2003). Bu araştırmada da ergenlerin okul zorbalığı davranışı ile benlik belirginliği arasındaki ilişkiye bakıldığından; aynı zamanda okul zorbalığı ile benlik belirginliği düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelendiğinden var olan bir durum ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda, bu araştırma tarama modelinde desenlenmiş bir araştırmadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara Atatürk Lisesi, Kurtuluş Lisesi ve Ömer Seyfettin Lisesi'nde 2008-2009 eğitim-öğretim yılında 9., 10., 11., ve 12. sınıflarda öğrenim görmekte olan 147 (%47)'si kız, 166 (%53)'ü erkek 313 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak "Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği", "Benlik Belirginliği Ölçeği" ve bu araştırma için hazırlanmış "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Koç (2006) tarafından geliştirilen “*Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği*” zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma olarak toplam 21 madde ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerden zorba kişilik dedikodu yapma, alay etme, sosyal olarak dışlama, sözel ya da fiziksel içerikli her türlü şiddet, tehdit etme, nedensiz bir şekilde kaygı yaşama ya da sıkıntı olduğunda suçsuz ve çaresiz kurbanı karşı saldırganca gibi tutum ve davranışları ortaya koyan kişiliktir. Zorbalıktan kaçınma alt ölçeği ise bu tutum ve davranışları ortaya koymaktan kaçınmadır. Ölçeğin ölçüt geçerliğini belirleyebilmek amacıyla Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Saldırganlık Envanteri ile *Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği*'nin zorba kişilik alt ölçeğiyle .60, kendine güven alt ölçeğiyle .41 ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeğiyle .67 korelasyon bulunmuştur. Yapı geçerliği çalışmasında uygulanan faktör analizi sonucunda alt ölçeklerin faktör yüklerinin .51-.75 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin kuramsal yapısına uyan üç faktörün açıkladığı varyans oranı %43 olarak bulunmuştur. *Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği*'nin alt ölçeklerinin İçtutarlık katsayıları (Cronbach alfa'sı) sırasıyla; zorba kişilik için .86, kendine güven için .69 ve zorbalıktan kaçınma için .57'dir.

Benlik Belirginliği Ölçeği Campbell, Trapnell, Heine, Kartz, Lavalley ve Lehman (1996) tarafından geliştirilen, Güngör (2000) tarafından lise öğrencileri için uyarlanmıştır. Benlik Belirginliği Ölçeği, kişilerin benlik kavramlarına ilişkin inançlarının ne ölçüde açık ve kesin bir bilgiye dayandığı, ne derece güvenle tanımladığı, bunların kendi içinde ne derece tutarlı ve zaman içinde kararlı olduğunu belirlemektedir. Benlik Belirginliği Ölçeği'nin içtutarlık katsayısı (Cronbach alfa'sı) .89 olarak bulunmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda madde-toplam korelasyonu görece düşük olan “kişiliğimin farklı yönleri arasında pek çelişki yoktur.” ifadesinin çıkarılmasıyla 11 maddelik 4'lü likert tipi Benlik Belirginliği Ölçeği oluşturulmuştur. İçtutarlık katsayısı (Cronbach alfa'sı) da .80 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel analizlerinde t testi ve tek yönlü varyans analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Varyans analizi sonucunda F değerlerinin anlamlı bulunması durumunda farkın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe testi kullanılmıştır.

Bulgular

Aşağıda öncelikle cinsiyete, annelerinin, babalarının tutumlarını algılayışlarına ve sınıf düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği ve Benlik Belirginliği Ölçeği sonuçları verilmiştir. Daha sonra Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği ve Benlik Belirginliği Ölçeği arasında yapılan korelasyon sonuçları verilmiştir.

Cinsiyete Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği ve Benlik Belirginliği Ölçeği Sonuçları

Öğrencilerin, Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ve Benlik Belirginliği Ölçeği puanının cinsiyete göre dağılımları ve t testi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre öğrenci ilişkileri tutum ölçeği alt ölçek puanlarının ve benlik belirginliği ölçeği'nin ortalamaları, standart sapmaları ve t değerleri

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçekleri	Kızlar n=147		Erkekler n=166		t	p
	X	S	X	S		
Zorba Kişilik	14.67	8.13	19.29	11.37	4.08	.000***
Kendine Güven	22.10	4.24	21.60	4.49	1.00	.315
Zorbalıktan Kaçınma	11.91	4.04	10.82	4.21	2.33	.020*
Benlik Belirginliği	2.26	0.61	2.15	0.63	1.44	.149

*p<.05, **p<.01, ***p<.000

Cinsiyete göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Kendine güven alt ölçeğinin ise

cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Benlik belirginliğinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği ve Benlik Belirginliği Ölçeği'nin Annenin Tutumuna Göre ANOVA Sonuçları

Tablo 2 Öğrencilerin annenin tutumuna göre öğrenci ilişkileri tutum ölçeği alt ölçek puanlarının ve benlik belirginliği ölçeği'nin ortalamaları, standart sapmaları ve f değerleri

	Demokratik		Otoriter		İlgisiz		F	p
	n=259		n=38		n=16			
	X	S	X	S	X	S		
Zorba Kişilik	16.23	9.18	17.97	10.99	29.50	15.89	13.85	.000***
Kendine Güven	21.88	4.23	22.73	4.13	18.93	6.09	4.41	.013*
Zorbalıktan Kaçınma	11.54	4.15	10.84	3.52	9.25	5.15	2.61	.075
Benlik Belirginliği	2.16	.60	2.37	.62	2.43	.83	2.97	.053

*p<.05, **p<.01, ***p<.000

Annenin tutumuna göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve kendine güven alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Zorbalıktan kaçınma alt ölçeğinin ise annenin tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Zorba kişilik alt ölçeğinde öğrencilerin annelerinin tutumlarını algılayışları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, anne tutumunu ilgisiz olarak algılayan grubun ortalamasının ($x=29.50$) diğerlerinden (otoriter $x=17.97$; demokratik $x=16.23$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kendine güven alt ölçeğinde; anne tutumunu otoriter ($x=22.73$) ve demokratik ($x=21.88$) olarak algılayan grupların ortalamasının ilgisiz olarak algılayan grubun ortalamasından ($x=18.93$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benlik belirginliğinin annenin tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği ve Benlik Belirginliği Ölçeği'nin Babanın Tutumunu Göre ANOVA Sonuçları

Tablo 3 Öğrencilerin babanın tutumuna göre öğrenci ilişkileri tutum ölçeği alt ölçek puanlarının ve benlik belirginliği ölçeği'nin ortalamaları, standart sapmaları ve f değerleri

	Demokratik		Otoriter		İlgisiz		F	p
	n=257		n=36		n=20			
	X	S	X	S	X	S		
Zorba Kişilik	15.90	8.75	18.94	11.63	29.55	15.76	19.12	.000***
Kendine Güven	22.08	4.31	20.80	3.96	20.50	5.51	2.36	.096
Zorbalıktan Kaçınma	11.63	4.14	11.08	3.97	7.95	3.25	7.68	.001**
Benlik Belirginliği	2.15	.58	2.50	.68	2.34	.87	5.50	.004**

*p<.05, **p<.01, ***p<.000

Babanın tutumuna göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Kendine güven alt ölçeğinin ise babanın tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Zorba kişilik alt ölçeğinde öğrencilerin babalarının tutumlarını algılayışları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, baba tutumunu ilgisiz olarak algılayan grubun ortalamasının ($x=29.55$) diğerlerinden (otoriter $x=18.94$; demokratik $x=15.90$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Zorbalıktan kaçınma alt ölçeğinde; baba tutumunu demokratik ($x=11.63$) ve otoriter ($x=11.08$) olarak algılayan grupların ortalamasının ilgisiz olarak algılayan grubun ortalamasından ($x=7.95$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benlik belirginliğinin babanın tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Benlik belirginliğinin öğrencilerin babalarının tutumlarını algılayışları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, baba tutumunu otoriter ($x=2.50$) olarak algılayan grubun ortalamasının demokratik olarak algılayanlardan ($x=2.15$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin Sınıf Düzeylerine Göre ANOVA Sonuçları**Tablo 4** Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre öğrenci ilişkileri tutum ölçeği alt ölçek puanlarının ve benlik belirginliği ölçeği'nin ortalamaları, standart sapmaları ve f değerleri

	Dokuzuncu n=117		Onuncu n=26		On Birinci n=76		On İkinci n=94		F	p
	X	S	X	S	X	S	X	S		
Zorba Kişilik	17.32	10.24	12.73	4.04	17.85	11.21	17.50	10.43	1.79	.148
Kendine Güven	22.34	4.10	22.84	3.98	20.75	4.61	21.80	4.51	2.57	.054
Zorbalıktan Kaçınma	11.51	4.58	11.53	3.72	11.02	3.95	11.31	3.92	.23	.875
Benlik Belirginliği	2.35	.74	2.06	.36	2.21	.55	2.05	.52	4.64	.003**

*p<.05, **p<.01

Sınıf düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin ise sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Benlik belirginliğinin sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Benlik belirginliğinde öğrencilerin sınıf düzeyleri arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin ($x=2.35$) ortalamasının on ikinci sınıfın ortalamasından ($x=2.05$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçekleri ve Benlik Belirginliği Ölçeği Arasındaki Korelasyon**Tablo 5** Öğrencilerin öğrenci ilişkileri tutum ölçeği alt ölçek puanları ile benlik belirginliği ölçeği arasındaki pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı değerleri

	Zorba Kişilik	Kendine Güven	Zorbalıktan Kaçınma
Benlik Belirginliği	.14**	-.10	.05

*p<.05, **p<.01

Öğrenci İlişkileri Tutum alt ölçekleri ile Benlik Belirginliği Ölçeği arasında yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı sonuçları ise şöyledir: Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçeği ile Benlik Belirginliği Ölçeği'nin ($r=.14$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı ilişkiler ortaya koyduğu görülmüştür. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin kendine güven alt ölçeği ile Benlik Belirginliği Ölçeği'nin ($r=-.10$) anlamlı olmayan ilişkiler ortaya koyduğu görülmüştür. Aynı ölçeğin zorbalıktan kaçınma alt ölçeği ile Benlik Belirginliği Ölçeği'nin ($r=.05$) anlamlı olmayan ilişkiler ortaya koyduğu görülmüştür.

Tartışma

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre cinsiyet zorba ve zorbalıktan kaçınan tutum sergilemede bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Erkekler daha fazla zorba tutum sergilemektedir. Alanyazında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha fazla akran zorbası olduğunu (Aypay ve Durmuş, 2008; Atik, 2006; Çayırdağ, 2006; Johnson ve Lewis, 1998; Sahan, 2006; Yurtal ve Cenkseven, 2007) ortaya koyan araştırma bulguları vardır. Aynı zamanda bu araştırmanın sonucuyla tutarlı olarak Aypay ve Durmuş (2008) kendine güvenen tutum açısından cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir. Bu çalışmada öğrencilerin diğer öğrencilerle ilişkilerinde sergiledikleri tutumların cinsiyete bağlı olarak gösterdiği farklılık alanyazın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Bu çalışmada cinsiyet benlik belirginliğinde anlamlı farklılaşmaya neden olmaktadır. Ergenlik döneminde, çocuğun kendisini ve dünyayı algılayışı, hem de diğer insanların çocuğu algılayışı eskisi gibi değildir. Ergenlikte, kişinin özelliklerini, yeteneklerini, duygu, düşünce, inanç ve tutumlarını algılayış biçimi, diğer bir deyişle benlik tasarımı değişimler olmaktadır (Akman ve Erden, 1997). Böylelikle kimlik kazanma sürecinde olan ergenin benlik tasarımıdaki değişimlerle benliğin belirginleşmesine ihtiyacı vardır. Bu çalışmada anlık bir durum tespiti yapıldığından dolayı benliğin boylamsal çalışmayla zaman içindeki tutarlığına ve kararlığına bakılabilir.

Bu çalışmada öğrencilerin benlik belirginliği toplam puanlarının sınıf düzeylerine bağlı olarak farklılaştığı ortaya konulmuştur. Ergenlikte kimlik kazanma sürecinde olan bireyin

kendini algılayış biçiminde sınıf düzeylerine göre farklılaşmanın olması beklenen bir sonuç olarak kabul edilebilir. Okul zorbalığı açısından sınıf düzeylerine göre zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınmada anlamlı ilişkiler göstermemektedir. Bu sonucun sınıf düzeyi yükseldikçe zorba olmanın arttığı, kurban olmanın ise azalma eğiliminde olduğu (Totan, 2008) araştırma bulgusuyla tutarlı olmadığı söylenebilir.

Bu çalışmada öğrencilerin okul zorbalığının zorba kişilik ve kendine güven alt boyutlarının annenin tutumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Babanın tutumuna göre ise zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt boyutlarının farklılaştığı görülmektedir. Benlik belirginliğinin annenin ve babanın tutumuna bağlı anlamlı ilişkiler ortaya koymaktadır. Bir sosyal yapı içerisinde anne ve babanın çocuğun yetişmesinde, dolayısıyla bağlanma (Mahler, Pine ve Bergman, 1975), ayrışma-bireyleşme (Blos, 1989) gibi gelişimsel süreçlerindeki rolü düşünüldüğünde alt boyutlardaki bu farklılaşmanın beklenen bir sonuç olarak kabul edilebilir. Okul zorbalığı özelliğinin annenin tutumuna bağlı zorbalıktan kaçınmada ve babanın tutumuna göre kendine güvende bir farklılaşma göstermemektedir. Diğer yandan anne ve baba tutumuna göre okul zorbalığı alt boyutlarına ve benlik belirginliğine Kağıtçıbaşı'nın (1996, 2006) ortaya koyduğu özerk-ilişkisel benlik açısından bakılarak kültürel boyutla bu sonucun ilişkisi ortaya koyulabilir.

Çalışılan araştırma grubuyla sınırlı olan bu çalışmada; okul zorbalığının zorba kişilik boyutu, benlik belirginliği ile anlamlı ilişkiler ortaya koyarken, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma boyutlarıyla bir farklılaşma göstermemiştir. Kişinin benlik belirginliğinin kendi içinde ne derecede tutarlı ve zaman içinde kararlı olduğu önemli olduğundan zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma ile ilişkisine boylamsal olarak bakılabilir.

Sonuçlar ve Öneriler

Ergenlerin okul zorbalığı ile benlik belirginliği arasındaki ilişkinin ve okul zorbalığı ile benlik belirginliği düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelendiği bu araştırma çerçevesinde elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Cinsiyet, okul zorbalığı açısından zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma özelliği bakımından önemli bir

değişkendir. Erkekler daha fazla zorba kişilik sergilerken, kızlar daha fazla kendine güven, zorbalıktan kaçınma ve benlik belirginliği göstermektedir. Öğrencilerin annelerinin tutumlarını algılayışlarına göre zorba kişilik ve kendine güven alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Öğrencilerin babalarının tutumlarını algılayışlarına göre zorba kişilik, zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Sınıf düzeylerine göre kendine güven alt ölçeğinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Aynı zamanda öğrencilerin annenin, babanın tutumlarını algılayışlarına ve sınıf düzeylerine göre benlik belirginliğinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Diğer yandan okul zorbalığının zorba kişilik boyutu, benlik belirginliği ile anlamlı ilişkiler ortaya koymuştur. Kendine güven ve zorbalıktan kaçınma boyutlarıyla ise bir farklılaşma göstermemiştir.

Öneriler

1. Liselerde görülen okul zorbalığının zorba kişilik ile ilgili yaşanan problemlerde cinsiyete göre farklı rehberlik ve psikolojik danışma programları hazırlanmalıdır.
2. Liselerdeki okul zorbalığı ile ilgili hazırlanan rehberlik ve psikolojik danışma programlarında ebeveynlerle ilgili boyut eklenerek programların etkililiği arttırılmalıdır.
3. Liselerde görülen okul zorbalığının ebeveyn tutumlarıyla olan ilişkisine kültürel açıdan bakılabilir.
4. Liselerde görülen okul zorbalığında zorba öğrencilerin benliklerini tanımalarına yönelik sınıf düzeylerine uygun programlar hazırlanabilir.
5. Liselerde görülen okul zorbalığının kendine güven ve zorbalıktan kaçınma ile benlik belirginliği arasındaki ilişkiye farklı lise türlerinde (Anadolu lisesi, fen lisesi, meslek lisesi vb.) bakılabilir.

Kaynakça

- Erden, M. ve Akman, Y., (1997). *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretmen*. Beşinci baskı. Ankara: Arkadaş Yayın Evi.
- Altıntaş, E. ve Gültekin, M. (2003). *Psikolojik Danışma Kuramları*. İstanbul: Alfa/Aktüel Kitap Evi.
- Atik, G. (2006). The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle school students. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Aypay, A. ve Durmuş, E. (2008). Zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınan tutumları sergileyen lise öğrencilerinin iş birliği yapma karakter özelliği açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), 23-42.
- Blos, P. (1989). *The Adolescent Passage*. Madison, Connecticut: International Universities Press Inc.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavalley, L. F. ve Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity-measurement, personality-correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1114-1114.
- Çayırdag, N. (2006). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla başetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Güngör, D. (2000). Bağlanma stillerinin ve zihinsel modellerin kuşaklararası aktarımında anababalık stillerinin önemi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Johnson, D. ve Lewis, G. (1998). Do you like what you see? Self-perceptions of adolescent bullies. *British Educational Research Association*, 665-676.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(37), 36-43.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2006). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayın Evi ve Bilgisayar San. Tic. Ltd. Şti.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemi-kavramlar, ilkeler, teknikler*. 12. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıçcı, Y. (2000). *Okulda Ruh Sağlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koç, Z. (2006). Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Langdon, S. W. ve Preble, W. (2008). The relationship between levels of perceived respect and bullying in 5th through 12th graders. *Adolescence*, 43(171), 485-503.
- Mahler, M. S., Pine, F. ve Bergman, A. (1975). *The Psychological Birth of The Human Infant*. New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Olweus, D. (2002). *Bullying at School*. 15. Baskı. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Özer, N. ve Dönmez, B. (2007). Okul güvenliğine ilişkin kurumsal etkenler ve alınabilecek önlemler. *Millî Eğitim*, 173, 299-313.
- Satan, A. (2006). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F. ve Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*, 32, 261-275.
- Totan, T. (2008). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Tuzgöl, M. (1998). Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 1-13.